

*Prikaz knjige/
Book review*

ISTORIJSKI RAZVOJ PSIHIJATRIJE *

Marko Munjiza

Izdavač: Službeni glasnik, 2011; ISBN: 86-519-0788-6; 517 str.

PSIHA (PSIHE) je boginja, metafora čovekove duše koja čezne za božanskom ljubavlju. Mitološki, grčka boginja Psiha, predstavljena je kao izrazito lepa devojka, s raširenim, šarenim krilima. Zaželeвши da vidi svog Amora, izgubila je Amora. Ostala je tako simbolična poruka da je duša neuhvatljiva, može nekud da odleprša, odluta, da oboli od tuge i neprebo-la.

Iako čovekovu dušu nije moguće potpuno sagledati, moramo je oslušivati svim čulima, jer ona je „poput lotosa, sa laticama bezbrojnim”. Najlepše je otvarati rečima, koje su „tamjan i pojanje”, rečima kojima u ovim čemernim vremenima treba dodati meda.

Za Dostojevskog čovekova duša je „suviše prostrana, široka, treba je suziti”, ali „duša poseduje misteriozno oko, kojim vidi nestvarnu svetlost”. Treba omogućiti da svetlost čovekovog unutrašnjeg horizonta, često teško vidljiva, pođe u susret spoljnoj svetlosti. Jedna stara poslovice filozofski i poetski poručuje da je „čovek nežniji od cveta i tvrdi od kame-na”, čemu se i Njegoš pridružio. U lavirintu duše reč je jedino svetlo. Prihvatajući istinu da „duša čoveka boli uvek silnije od kostiju”, treba tragati za pravim, lekovitim rečima.

Čovek je krhka arhetipska građevina u kojoj tuma-rajnu mnogi ljudi, daleki preci, traume, genetski ringi-špili, geni u rasejanju, unutrašnji konflikti i interper-sonalne inhibicije.

U svojoj istoriji psihijatrija je imala previše mraka, lanaca, isterivanja đavola i veštica, ludčkih košulja, surovih zakona, genetske selekcije i čistunstva. Decenijama su duševni bolesnici boravili iza rešetaka, koje su, dozvoličete malo sarkazma, štitile bolesne od takozvanih normalnih ljudi.

* * *

Filip Pinel, u pariskoj bolnici Salpetrier, 1793. go-dine, skida lance sa duševnih bolesnika. Prvi pacijent kome su skinuti lanci bio je Pisen. Proklamovana je, ali ne uvek i poštovana, zabrana kažnjavanja duševno obolelih.

TO JE PRVA REVOLUCIJA U PSIHIJATRIJI !

NAUČNI PERIOD

Sredinom 19. veka završava se prednaučni period i počinje nova era psihijatrije, kao medicinske discipli-ne, a samim tim i temeljnije proučavanje anatomije i fiziologije CNS-a. Slede značajna otkrića i znamenite ličnosti, koje istorija nema prava da zaboravi.

Emil Krepelin (sa prvom klasifikacijom, kliničkim posmatranjima i eksperimentima), Julijus Vagner Jaureg (dobitnik Nobelove nagrade za lečenje progresivne paralize malarijom), Martin Šarko (opisuje histeriju i javno demonstrira lečenje histerije hipnozom), Sergej Korsakov (opisuje alkoholnu psihozu), Vladimir Behterev i Ivan Petrovič Pavlov (značajno dopri-nose neurofiziološkim istraživanjima, a Pavlov dobija Nobelovu nagradu za otkriće uslovnih refleksa), Sig-mund Frojd, osnivač psihoanalize (otkriva nesvesni deo psihičkog, dečju seksualnost, uvodi metod slobod-nih asocijacija i bavi se analizom snova „kao najkra-ćeg, kraljevskog puta ka nesvesnom”, dobitnik je Ge-teove nagrade za književnost).

Frojdom počinje DRUGA REVOLUCIJA
U PSIHIJATRIJI.

Eugen Brojler (opisuje simptome shizofrenije, kao svojevrsnog otuđenja ličnosti od realnosti), Ernest Krečmer (autor tipološke klasifikacije ličnosti), Adolf Mejer (učvršćuje dinamičko-biološki pravac u psihija-triji), Franc Aleksander (pionir psihosomatike), Kurt Šnajder (zastupnik „objektivnog idealizma”), Josif

Klezi uvodi kure spavanja, Manfred Sakel insulinske kome, a Ladislav von Meduna kardijazolske šokove.

Značajan doprinos u terapiji pripisuje se otkriću terapijskog dejstva elektrošoka (1937). Ugo Čerleti i Livio Bini vrše najpre eksperimente na svinjama u rimskoj klanici. Na železničkoj stanici pronalaze jednog klošara i za izvesnu sumu novca privole ga da prihvati eksperiment.

Stavili su elektrode na oba slepoočna predela i uključili struju. Pacijent se trgao i pobunio „...jeste li ljudi, ubiste me!”.

U drugom pokušaju sa jačom strujom i dužim protokom, izazvan je gubitak svesti, praćen dramatičnim prizorom nalik na epileptični napad. Bio je to nativni elektrošok, sličan onom koji smo videli u filmu "Let iznad kukavičjeg gnezda".

Elektrošok se još uvek primenjuje, ali u narkozi i mišićnoj relaksaciji, čime su izbegnute poznate komplikacije nativnog elektrošoka, među kojima, ne retko, frakture ekstremiteta ili smrtni ishodi.

Egaz Monic i Hes uvode psihohirurške metode lečenja (poznatu leukotomiju) i dobijaju Nobelovu nagradu.

Od Frojda se odvajaju Alfred Adler (osnivač pravca individualna psihologija) i Karl Gustav Jung (poznat po analitičkoj kompleksnoj psihologiji, kolektivnom nesvesnom i arhetipovima).

Psihoanaliza, brojnim tehnikama i metodama, osvaja svet.

Čast pronalaska prvog psihofarmakološkog leka pripala je Francuzu Šarpantjeu (1950), koji je sintetizovao hlorpromazin (largaktil). Posle kliničkih posmatranja hlorpromazina i rezerpina, predlažu naziv neuroleptik, koji se prihvata i u međunarodnoj literaturi. Pronalaskom snažnih psihofarmakoloških lekova tipa neuroleptika, koji uspešno otklanjaju izrazitu psihomotoru uznemirenost bolesnika, atmosfera u psihijatrijskim bolnicama postaje mirna, a psihički obolele osobe leče se u humanijim uslovima, i manje surovom okruženju.

U prvoj deceniji ovog veka dolazi do masovne upotrebe psihofarmaka, sada nazvanih antipsihotici (tipični i atipični), uz korišćenje mega doza, što zahteva ozbiljan doktrinarni pristup.

To je TREĆA REVOLUCIJA U PSIHIJATRIJI.

Antipsihijatrijski pokret pojavljuje se vrlo pompezno i vezan je za ime engleskog psihijatra Roberta Lenga. Za Tomasa Sasa duševna bolest ne postoji „...duševna bolest je mit... bolest je metafora...”.

Dva su stava antipsihijatrije: antinozološki i anti-terapijski.

Društvo je bolesno! Nema bolesnog pojedinca!

Shizofrenija je „putovanje u unutrašnji svet”.

„Ako pacijent razgovara sa Bogom – onda je to molitva, a ako Bog razgovara sa pacijentom – onda je to shizofrenija”, duhovito piše Sas.

* * *

Italijan Franko Bazalja (1968) pokreće akciju negacije institucija i zatvaranje "ludnica", s ciljem humanizacije i demokratizacije institucionalne psihijatrije. Hrabro zatvara psihijatrijsku bolnicu u Trstu i zalaže se za razvoj tzv. komunalne psihijatrije, psihijatrije u društvenoj zajednici.

(Sa grupom beogradskih kolega proveo sam nekoliko dana u Trstu. Ideja je bila da upoznamo Bazalju i njegov koncept, kako bismo Bazaljin model komunalne psihijatrije implementirali u našoj sredini.

Čuli smo od kolega veliki broj interesantnih priča, a jedan istiniti događaj mogao bi da posluži kao dokaz realitvosti paranoidnih ideacija i halucinatornih kreacija.

U toku vizite jedan bolesnik obraća se Bazalji i saopštava da je u toku prethodne noći na odeljenju „boravio” mali italijanski automobil Topolino. Bazalja mu hladnokrvno ordinira injekciju moditen depo-a, snažnog neuroleptika. Po završetku vizite, medicinski tehničar, koji je trebalo da aplikuje intramuskularno ordinirani lek, moli Bazalju da odustane od leka, jer je dežurni bolničar, priučeni za psihijatrijske intervencije, po profesiji automehaničar, na odeljenju zaista popravljao svoj Topolino.

Injekcija moditen depo-a nije data.)

* * *

Šire se sociodinamske koncepcije, dolazi do jačanja socijalne orijentacije i socijalnog angažovanja socijalne psihijatrije. Savremeni pravci, metode i tehnike, postaju sve popularniji: bihejvior terapija i psihoterapija, grupna terapija, porodična terapija, socio terapija, kao i sistemske teorije i teorije komunikacije.

SOCIOTERAPIJSKA REVOLUCIJA - ČETVRTA JE REVOLUCIJA U PSIHIJATRIJI.

RAZVOJ PSIHIJATRIJE U SRBIJI

Arap i su, prvi u svetu, osnovali psihijatrijsku bolnicu u Bagdadu 875. godine.

Žitija srednjevekovnih vladara u Srbiji, hagiografije i freske, kao i oprema, svedočanstva su na osnovu kojih se zaključuje da su u crkvama i manastirima boravili duševni bolesnici.

Kraj manastira Dečani, Stefan Dečanski je podigao bolnicu. U opisima uzroka bolesti ima dosta mističnog.

Nemirni bolesnici čuvani su posebnim manastirskim sobama. U manastiru Dečani boravili su neizlečivi i duševni bolesnici. Izrazito uznemirene vezivali su u lance i bičevali. U Deviču svoj surovi vek dotrajavali su u sobama bez prozora, lišavani hrane i vode, sve dok se ne smire. U manastiru Lesnovo bolesnici su se nalazili u specijalnim odeljenjima, lečeni su molitvama, ali i okivani, bičevani i stavljeni u grob Gavrila Lesnovačkog.

Trepanaciju lobanje u cilju isterivanja đavola, zabranio je crnogorski knez Danilo.

Studenica je određena za držanje „s uma sedših” (onih koji su sišli s uma).

Knez Mihailo, 3. marta 1861. godine potpisuje Zakon o „Ustrojeniju doma za s uma sišavše”. Za smeštaj bolesnika određena je kuća doktora Kuniberta (Doktorova kula) u blizini konjušnice Obrenovića. Prvi i glavni lekar bio je Florijan Berg. Prva bolesnica, udova Kata, primljena je 26. avgusta 1861. godine.

Doktor Jovan Danić, prvi srpski psihijatar, bio je na čelu bolnice od 1881. do 1911. godine.

Sa francuskog je prevedeno „Lekarsko izvešće” (obrazac istorije bolesti), u kojem je opisano 11 kategorija duševnih bolesti: manija, melanholija, 7 vrsta ludila, blesavost (demencija) i idiotizam.

U minulim epohama bilo je teško, a sada i dubiozno, dijagnostikovanje mentalnog oboljenja.

Priča se jedna vesela anegdota vezana za psihijatrijsku bolnicu, sada nazvanu Bolnica „Laza K. Lazarević”, da su na jednoj otpusnoj listi izvesnog bolesnika umesto dijagnoze upisana samo tri slova – SBZ. Odgovor je bio „Samij Bog Znajet”. Kasnije, za dijagnostički nejasne slučajeve, koristila se pošalica „SBZ”.

Istorija kazuje da su se bolnice otvarale voljama vladara, a o uslovima lečenja i smeštaja bolesnika brinulo se samo u slučajevima kada oboli neka značajna ličnost.

Psihijatrijska bolnica, pežorativno nazvana Guberevac, decenijama je bila sramota društva, zbog krajnje nehumanih uslova lečenja psihijatrijskih bolesnika.

Jedna od mogućnosti promene bio je i ovaj događaj, čiji sam svedok.

U Institutu za mentalno zdravlje sedeo sam i pričao sa profesorom Predragom Kaličaninom, Predsednikom Saveta bolnice „Laza K. Lazarević”.

Zvoni telefon: „Gori Guberevac. Gori Psihijatrijska bolnica”, javlja se Milinko Bjelogrić, direktor bolnice.

Dohvatio sam slušalicu i čuo Bjelogrićeve reči „...bolesnica zapalila samicu...izgoreće”.

Poznajući temperament i energičnost popularnog Mige Bjelogrića, rekao sam mu : „To si ti uradio, Nerone”. Glasno se nasmejao i spustio slušalicu.

Tako sam postao njegov kum, a nadimak Neron pratio ga je sve do njegove prerane smrti.

Zahvaljujući požaru, počela je rekonstrukcija i preseljenje bolnice.

* * *

Godine 1922. osnovan je Medicinski fakultet u Beogradu, a godinu dana kasnije – Neuropsihijatrijska klinika. Širom Srbije osnivaju se bolnice (u Kovinu – 1924, u Toponici – 1927, u Vršcu – 1952) i neuropsihijatrijska odeljenja pri opštim bolnicama. Godine 1955. u sastavu bolnice „Dragiša Mišović” otvoreno je odeljenje koje se bavilo neurozama i psihoterapijom. Sada

je to klinika. Godine 1963. osnovan je Zavod, sada Institut za mentalno zdravlje u Beogradu.

Interesantan je istorijat Psihijatrijske bolnice Gornja Toponica kod Niša. Ideja je začeta 1911. godine. Balkanski ratovi omeli su njenu izgradnju, koja je počela tek 1924, a završena 1927. godine.

Nešto pre 1911. godine Kralj Milan Obrenović kupio je imanje, da bi posle razvoda kraljevskog para, država kupila imanje od Kraljice Natalije i ustupilo ga Ministarstvu unutrašnjih poslova. Prvi upravnik postao je doktor Jovan Klicov, aprila 1926. godine, a 9. juna 1926. primljen je prvi stanovnik Princ Đorđe Karađorđević.

Ulaskom Nemaca Princ napušta bolnicu čuvenim rečima: „Zar je potrebno da ceo moj narod izgubi slobodu da bih je ja dobio? I ko mi nudi slobodu? Onaj koji je porobio čitav moj narod!”

* * *

Metodi inkvizicije dobro su poznati. Veliki broj duševnih bolesnika završavao je na lomačama. U vreme Kontrareformacije spaljeno je oko 9 miliona „veštica”.

U 15. veku Papa Inocentije zalaže se za spaljivanje tela opsednutog đavolom, da bi se spasla duša. Osnivač protestantizma Martin Luter poručuje: „Sve opsednute treba spaliti!”

Krajem 19. veka podvrgavaju se sterilizaciji „neprikladni” – po teoriji eugenike, koja je prerasla u pokret. Godine 1895. psihijatar Alfred Plec u Nemačkoj uvodi eugeniku („rasna higijena”).

Spaljivanja se pojavljuju i u 20. veku.

Nacional-socijalisti u Nemačkoj donose dva najmračnija zakona koja poznaje psihijatrija 20. veka. Godine 1933. donet je zakon o sterilizaciji kongenitalnih idiota, osoba obolelih od shizofrenije, manijako-depresivne psihoze, hereditarne epilepsije, slepila, gluvoće, Hatingtonove horeje, naslednih telesnih defekata i ozbiljnog alkoholizma.

Jedan biskup protestovao je protiv registra i eutanazije 20 hiljada hendikepiranih i 80 hiljada nesposobnih za produktivan život, avgusta 1939. Hitler mu je poručio da će se sa njim obračunati po završetku rata.

Hitlerovi lični lekari, eugenisti Karl Brant i Teodor Morel, dali su značaj projektu „milosrđe smrću” za pacijente.

Prvi test trovanja gasom izveden je januara 1940. Oko 300 hiljada „mentalno defektnih” (94% nemačkih obolelih osoba) ubijeno je rukama psihijatara.

Užasna drama holokausta dobro je poznata.

Na Nirnberskom procesu optužena su samo 23 lekara, od kojih je 16 osuđeno za zločin protiv čovečnosti među kojima je bilo 5 psihijatara.

Nikad nisu proglašeni masovnim ubicama.

* * *

U naučnoj i stručnoj literaturi odavno se ne koriste pežorativni termini – ludak i ludnica. Psihijatrija nema definiciju tzv. nulte normalnosti. Kada su Frojda upitali kako bi definisao normalnog čoveka, odgovorio je: „NORMALNA OSOBA MORA DA UME DA VOLI I RADI. UOSTALOM, NORMALNOST JE FIKCIJA” (1937).

Francuski lekar Kiler, u knjizi „Granice ludila” napisao je: „Onoga dana kada ne bude poluludih, svetska civilizacija će propasti. Ne od suviše mudrosti, nego od suviše običnih ljudi.”

Tri su epohe u razvoju psihijatrije: animističko-magijska, empirijska i naučna.

Četiri su revolucije u psihijatriji.

Ilustracija velikog napretka psihijatrije i njoj srodnih disciplina jesu dvadeset dve Nobelove nagrade za psihijatriju, kao i za ispitivanje neurona i mozga.

* * *

Živimo u vremenima svemirske ravnodušnosti, kosmičke studeni, velikih zabluda, tragičnih nespo- razuma i izdaja. „Minirani su duhovni svetovi”. U takvom svetu čoveku preti opasnost mentalnog otu- đenja, mentalnog haosa ili mentalnog sloma.

U poslednjim dvema decenijama psihijatrija u Srbiji razvija se u skladu sa evropskim i svetskim stan- dardima, sposobna da pomogne oboleloj ličnosti, ne- srećnoj na specifičan način.

Možemo joj pomoći ako je prihvatimo ”sa okom u srcu i dušom u mozgu”.

* * *

U ovoj razuđenoj, informacijama bogatoj, ana- litičnoj i studioznoj, decenijama očekivanoj knjizi, na 400 stranica teksta i blizu 100 stranica koje bih nazvao telefonskim imenikom značajnih civilizacijskih do- gađaja, dostignuća, znamenitih ličnosti, korifeja psihi- jatrije, koji su uticali na razvoj i napredak psihijatrije, kao naučne discipline, veštine lečenja, ali i umetnosti komunikacije, sa lavirintima čovekove duše. Knjiga je sadržajno pravo bogatstvo dragocene građe, istorijskog hoda, ali i presek savremenih dostignuća psihijatrijske misli u svetu i kod nas.

* * *

Baveći se literarnim stvaralaštvom duševnih bole- snika smelo tvrdim da se i u „ludnicama” (oprostite za ovaj pežorativni naziv) može pisati poezija. Ona je vapaj za humanijim uslovima i tretmanom mentalno obolelih, za više iskrene empatije ka čovekovom umu. Završiću stihom jedne bolesnice, iz zbirke pesama „Iskrišta u tmuni”:

- GOSPODINE DOKTORE, POKLONITE MI JEDNU SUZU !

Jovan Bukelić

MEDICAL Medicinska revija DATA

Uputstvo autorima

MD objavljuje uvodnike, originalne članke, prethodna ili kratka saopštenja, revijske radove, aktuelne teme ili metaanalize, prikaze slučajeva, tekstove iz medicinske edukacije, istorije medicine, lične stavove, naručene komentare, pisma uredništvu, izveštaje sa naučnih i stručnih skupova, prikaze knjiga, referate iz stručne i naučne literature i druge priloge. Prilozi će biti na srpskom ili engleskom književnom jeziku uz upotrebu pravilnih medicinskih termina sa apstraktima i ključnim rečima na oba jezika. Svi radovi moraju biti u skladu sa Aktom o uređivanju naučnih časopisa Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije, ev. br.: 110-00-17/2009-01 od 09.07.2009.

Časopis izlazi tromesečno.

Svi rukopisi podležu uredničkoj oceni. Uređivački odbor angažuje anonimne kompetentne recenzente. Redosled kojim se radovi objavljuju ne odražava naučnu vrednost rada.

Rad treba da bude uredno pisan u nekome od tekst procesora (Word for Windows i slično) i ne treba da pređe 10 stranica (36000 slovnih mesta).

U citiranju literature neophodno je primeniti Vancouver stil. Rukopis treba da bude otkucan na A4 formatu sa dvostrukim proredom, isključivo fontom Times New Roman i veličinom slova 12. Margine treba da budu 25 mm sa levim poravnanjem i uvlačenjem svakog pasusa za 10 mm. Ako se u tekstu koriste specijalni simboli treba koristiti font Symbol.

Primer oblika referenci:

1. Jelic TM, Chang HH, Roque R, Malas AM, Warren SG, Sommer AP: Nanobacteria-associated calcific aortic valve stenosis. *J Heart Valve Dis.* 2007;16, 1: 101-105
2. Schachter J.: Chlamydiae (Psittacosis-Lymphogranuloma Venereum-Trachoma Group). In: Lennette E.H. (ed.): *Manual of Clinical Microbiology*, 4th ed., Washington, American Society for Microbiology, 1995, pp. 856-62.
3. Klein HG, Anstee DJ. *Mollison's Blood transfusion in clinical medicine*. 11th ed. Oxford: Blacwell Publishing; 2005.

Prilozi oblika fotografija moraju biti u jpg. formatu sa rezolucijom od 300 pt i širine 8 cm ili izuzetno do 16 cm i dostavljaju se kao posebni fajlovi a ne uklopljeni u Word dokument.

Istraživanja sprovedena na ljudima moraju biti u skladu sa Helsinškom deklaracijom, a na životinjama sa Zakonom o dobrobiti životinja (Sl. glasnik RS, br. 41/2009) i imati dozvolu etičkog komiteta ustanove u kojoj su rađena.

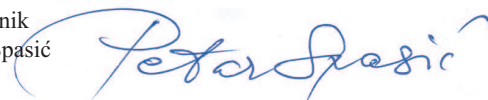
Rukopis sa svim priložima treba dostaviti na e-mail:

petarspasic@md-medicaldata.com ili
dusanlalosevic@md-medicaldata.com
mostart@md-medicaldata.com

Uz svaki rad ili dopis treba dostaviti tačnu adresu autora (kućna i ustanove sa brojem telefona) i e-mail adresu.

Rukopisi se ne vraćaju. Za objavljene radove MD zadržava autorsko pravo.

Glavni i odgovorni urednik
Prof. dr sc. med. Petar Spasić

Editor-in-Chief
Prof. Petar Spasić, MD, PhD

Instructions to authors

MD publishes: editorials, original articles, short communications, review/metaanalysis, case reports, articles from medical education, medical history, personal views, invited comments, letters to the editor, reports from scientific meetings, book reviews, extensive abstracts of interesting articles from other journals written in foreign languages, and other contributions with a strong medical background and comprehension.

Papers should be written in the accepted style either in Standard Serbian or Standard English. Correct medical terms should be used, with abstracts and key words in both languages.

The Journal will be issued periodically (per 3 months).

Since all articles have to be reviewed, the Editorial board will choose competent reviewers who have to remain anonymous. The order in which the articles are published is to be with no regards to the scientific value of the article.

The article should not have more than 10 pages (about 36000 characters). It should be neatly typed in one of the text processors (Word for Windows or similar). It is necessary to apply Vancouver style when citing literature.

The manuscript should be typed in A4 format with double line spacing, only in Times New Roman font and letters size 12. Page margins should be 25 mm and text typed aligned left with paragraph indentations of 10 mm. If special signs are used in the text, the Symbol font is preferred.

Examples of references:

1. Jelic TM, Chang HH, Roque R, Malas AM, Warren SG, Sommer AP: Nanobacteria-associated calcific aortic valve stenosis. *J Heart Valve Dis.* 2007;16, 1: 101-105
2. Schachter J.: Chlamydiae (Psittacosis-Lymphogranuloma Venereum-Trachoma Group). In: Lennette E.H. (ed.): *Manual of Clinical Microbiology*, 4th ed., Washington, American Society for Microbiology, 1995, pp. 856-62.
3. Klein HG, Anstee DJ. *Mollison's Blood transfusion in clinical medicine*. 11th ed. Oxford: Blacwell Publishing; 2005.

Original photographs must be submitted as digital files in jpg. format with resolution of 300 dpi and width of 8 cm, either exempt until 16 cm, and they should be delivered as separate files, not included in Word document.

For research involving human subjects, authors state in the Methods section of their manuscript that their research adhered to the tenets of the Ethical Principles for Medical Research Involving Human Subjects in Declaration of Helsinki. If experimental animals were used in the research, authors must confirm adherence to the ethical principles which are standard in their country.

Manuscript and all appendixes should be sent to: e-mail:

petarspasic@md-medicaldata.com ili
dusanlalosevic@md-medicaldata.com
mostart@md-medicaldata.com

Each article or letter should have exact address of the author with telephone numbers, as well as their e-mail address.

The manuscripts will not be returned. MD reserves all copyrights.